

se ale v české kotlině rozšířil takzvaný středočeský interdialekt, z území Prahy nejprve na celé Čechy a posléze i na část západní Moravy. Zjednodušeně řečeno, vznikla obecná čeština, kterou se v Čechách mluví dodnes.

Buditelé při probouzení českého jazyka jednoduše zaspali. Zatímco některé národy povýšily na spisovný jazyk aktuálně nejživější centrální nářečí, tvůrce nové české gramatiky Josef Dobrovský se v roce 1809 vrátil k tvarům mrtvé humanistické češtiny 16. století. A osudové zaspání vykopalo hluboký příkop mezi běžně mluveným a spisovným jazykem, který dosud není zasypán.

Čekají nás další jazykové tahanice a možná i jazyková revoluce, už dnes se třeba mluví o takzvané pluralitní češtině, jejíž uživatelé si budou vybírat z mnoha možností, jak něco napsat či říci. Všechny varianty přitom budou spisovné. „Doufám, že k podobnému sňatku mezi spisovnou češtinou a běžně mluveným jazykem nedojde ani za padesát let. Byl by to sňatek nerovný a vedl by k rozpadu národního společenství,“ varuje před zánikem spisovštiny bohemista Ondřej Bláha. Jazykové praxi prý prospívá, když se pravidla moc nemění. „V opačném případě přijde rozčarování a chaos,“ míní vědec. S úpadkem kodifikované řeči se nám ale stále více vzdaluje i literární tvorba ve spisovném jazyce. Národní obrozenci tak ze záhrobí přispívají k tomu, že Češi odmítají českou klasiku. „Pře-

vody klasických děl literatury do novějšího jazyka nevyklučuji, zvláště ve vzdálenější budoucnosti,“ počítá proto Bláha i s možným tlumočením Jakuba Arbesa či Karla Čapka.

Spisovné Slezsko

Kdyby se Josef Dobrovský rozhodl ustanovit spisovný jazyk ze zlidovělé češtiny, odhrkávala by dnes tvary typu „mladej“ či „novej“ i Morava se Slezskem. To se nestalo a v Brně, Ostravě či Opavě je spisovština v lepší kondici než v Čechách. „Říká se, že na Moravě se mluví spisovněji. To je ale dáno i tím, že některé rysy moravských nářečí jsou shodné se spisovnou češtinou. A bylo to tak už při vzniku moderní spisovné češtiny v době národního obrození,“ vysvětluje bohemistka Eva Jandová z Ostravské univerzity.

Nářečí na Moravě a ve Slezsku, která na rozdíl od těch českých ještě dožívají, navíc nenahrazuje zpěvavý český interdialekt, nýbrž spisovná čeština. „Hlavně ve Slezsku je snaha zvládnout spisovný jazyk co nejlépe až pozoruhodná,“ napsal TÝDNU významný český dialektolog Jan Balhar z brněnské pobočky Ústavu pro jazyk český. Výzkumem prokázal, že ve Slezsku jsou jen výjimečně slyšet tvary obecně české s „ej“ a že se tam nedaří ani změně zvané úžení, kdy

se „é“ obleče jako i, í, y nebo ý, třeba v případech jako slítnout, zelený oči, mladýho kluka. Jenže to bývalo, vlastně bejvávalo. Jan Balhar se v červnu dožil třiaosmdesáti let a jeho výzkumy odpovídají době, než na Slezsko zamířila své vysílače pražská komerční rádia a televize.

Tentyrovat a tulitát

Sedíme v kupé rychlíku Landek z Prahy, jeden cestující vystupuje v Kolíně, další dva až v Ostravě. Ten z Kolína mluví do telefonu a autor textu si pokoutně zapisuje: „Hele, zpoždění to asi náký má, a hele, sem koukal, že nákej autobus jede až

k vám. No, jo, nemůžeš, jo, jasný. A co zejtra, to máš nákou práci? Jo, dobrý, dobrý, čau.“

V kupé sedí i ostravský básník Petr Hruška a někde u Olomouce zhodnotí včerejší den: „Byl to takovej ten prokletý den.“ Údiv, „ej“ v Ostravě? Básník vysvětluje, že to je koncovka, kterou používá od dětství, jeden z rodičů pochází z Doks u Máchova jezera. Vzápětí se rozpovídá i o babičce z Kravař ve Slezsku, která si celý život vymýšlela novotvary. Spisovština už je objevena, ale slovesa tentyrovat a tulitát nebo podstatné jméno kočidřyst jsou teď určitě zveřejněna poprvé. Ko-

čidřyst je petrklíč. „Kdo tentyruje, tak podle babičky dělal něco zaujatě, a přitom nešikovně,“ prozrazuje poeta. Tulitát má prý podobný význam, zkáza po takové činnosti je však větší.

Kolonizace Vostravy

V Ostravě je o hodinu později zřejmé, že obecná čeština už svébytný prostor ostravských chacharů kolonizuje. Jiří Hruška, učitel českého jazyka na Gymnáziu Pavla Tigrida (s Petrem Hruškou má společné jen příjmení), pro TÝDEN právě pořádá dotazníkovou akci, aby o kolonizaci získal konkrétní svědectví.

V anketě v maturitní třídě se k používání obecné češtiny přiznává pět studentů. „Řada výrazů do Ostravy proniká, tak je používám,“ hájí se student, který už tato slova zařadil do své mluvy. Další dvacítká spolužáků pražštinu různou formou komentuje nebo rovnou odmítá. „Obecná čeština je ukázkou nevzdělanosti, a tak se jí vyhýbám,“ říká jeden student. „Mluvím spisovně, ale všímám si, že spousta vrstevníků používá obecnou češtinu, a připadá mi to vůči té spisovné ignorantské,“ míní druhý, zatímco jiný netají, že používá spojení „ty vole“ a jeho kamarád „hele“. Jednomu maturantovi se nelíbí, jak se „Pražáci se svou řečí všude prodírají“, zatímco další odpoví nářečně: „Ta jejich čeština je mi

ganz u dupy, vitě, jak se s tym češtinu člověk domluví, no nigdē se nědomluví.“

Kantor Jiří Hruška je překvapen, jak často a z jakých úst už obecnou češtinu slyší i v Brně a Olomouci. Ač ví, že lidový jazyk existuje staletí, přijde mu pořád cizorodý. „Nejde mi přes rty. A to nemluví o intonaci a prznění tvaroslovném, třeba ve spojení hezký kucí.“ Do Ostravy již proniklo i takzvané protetické „v“, které dělá v Praze z osla vosla nebo z okna vokno, a v moravskoslezské metropoli se může stát, že domorodci jednou začnou městu říkat Vostrava.

„Vývoj směřuje k vyrovnávání podob běžně mluvené češtiny ve všech částech republiky,“ naznačuje bohemista Ondřej Bláha, že moravští obhájci spisovštiny jednou ze svých pozic ustoupí. V internetovém prostředí je už vyrovnávání patrné, Bláha třeba zkoumá jazykové normy u autorů videí na YouTube. „Videa jsou si po jazykové stránce dost podobná. Ve slovní zásobě, tvarosloví i výslovnosti a také v jazykovém chování, mimice a gestikulaci.“ Vědec říká, že rozdíly mezi youtubery z Valašského Meziříčí, Brna a Prahy jsou minimální nebo žádné.

Zeman a divná sranda

„Na Moravě je jaksi spisovněji než v Čechách,“ věří češtinářka Jana Trčková z Matičního gymnázia v Ostravě. Více ji

ale trápí posun v obsahu slovní zásoby. „Někdy si před tabulí říkám, zda se vůbec vzájemně domluvíme. Pro mne jsou jejich dotazy sociologickou sondou do světa jiné generace.“ Studenti se jí třeba ptají, co je to „čest“ a co to znamená „pilný“.

Znalost zásadních slov mizí, jiných výrazů přibývá. „Čeština se velmi vulgarizuje. Na ulici už nepoznám, zda mluví student gymnázia, nebo zedník,“ upozorňuje gymnaziální češtinářka Hana Vacková z Brna.

Následující výpověď si autor tohoto textu zapsal v baru Sport v Hlučíně u Ostravy, mluvčí byla asi dvacetiletá krásavice. „Pičo, to nebylo pero, to byla hadička, kurva, s tím se nedalo mrdat, do piče, to byl chuj, taka hadička, rozumíš, kurva, to je cyp.“ Odhad zněl, že v baru sedí profesionální prostitutka, za chvíli se ovšem dívka začala bavit s přáteli o zápočtech. Šlo o studentku Ekonomické fakulty Vysoké školy báňské.

Tuhle vysokoškolačku Miloš Zeman ve svých *Hovorech z Lán*, v nichž padla slova „kunda“, „hovno“ a „zkurvených“, urazit nemohl. Doba přitvrzuje, Zeman prý sice napodoboval kavárenské hovory politických oponentů, přiblížil se však vulgární mluvě části teenagerů. Zemanova